

MATOŠEVA RODOLJUBNA POEZIJA U INTERPRETACIJSKO-ANALITIČKOM I PROBLEMSKO-STVARALAČKOM SUSTAVU IZBORNE NASTAVE

I. DIO.

Jedan od mogućih metodičkih pristupa pripremanju učenika za samostalno čitanje Matoševih tekstova i tumačenja Matoševe rodoljubne lirike

MLADEN DORKIN
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 886.2.09:371.3:929 MATOŠ
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno : 1989-01-06
Received

U ovom dijelu rada o Matoševoj rodoljubnoj poeziji u interpretacijsko-analitičkom i problemsko-stvaralačkom sustavu izborne nastave autor pokazuje koliko je Matoševa rodoljubna lirika sretno štivo na kojemu se u izornoj nastavi u srednjoj školi mogu primijeniti istraživački postupci, kako u kontekstu nje same tako i u kontekstu piševe književnog opusa. Interpretacijsko-analitičkim i problemsko-stvaralačkim zahvatom u Matoševu književnokritičke, feljtonske, putopisne i pjesničke tekstove, autor u radu nudi jedan od mogućih metodičkih modela kako učenike istraživačkom metodom dovesti do spoznaje o idejno-sadržajnoj i jezično-stilskoj povezanosti Matoševih proznih i stihovanih tekstova, dubokoj koheziji njegova opusa, s jedne strane, i simboličkoj prirodi svega što Matoš piše, pa i pjesama, s druge strane.

U izornoj problemsko-stvaralačkoj nastavi koja se temelji na najvećem stupnju samostalnosti učenika u istraživačkom spoznavanju i osmišljavanju književnog djela, potrebno je učenike prije obrade književnih tekstova dobro pripremiti. Prvi je uvjet svake solidne pripreme da učenici pažljivo pročitaju tekst, da ga dožive u svim njegovim posebnostima, integralno da ga osmisle u svim njegovim spletovima, da uhvate njegovu istinu i ljepotu, da se pred tekstom potvrde kao stvaralačka i kritička bića koja znadu osjećati, uočavati, izdvajati, diferencirati važno od nevažnog ili manje važnog.

Koliko će misaono i doživljajno učenici uroniti u književno djelo, koliko će misaono uhvatiti njegove istine, razigrati svoje emocije i asocijacije, stvaralačku imaginaciju i kritičku misao, zahvatiti i uroniti u njegove tajnovite idejne, psihološke, etičke, estetske i druge osobitosti, to svakako ovisi o intelektualnoj zrelosti učenika i razvijenosti njihova senzibiliteta, njihovu životnom iskustvu, književnoj kulturi i kulturi čitanja uopće. Budući da je izborna nastava namijenjena učenicima koji su se po crti ljubavi i prirodnih sklonosti vezali za određene nastavne programe, izborna nastava obavezuje na ambicioznije sadržaje koji će svojim bogatstvom istraživačke problematike razviti stvaralačke sposobnosti učenika do najviših razina. Pa kad govorimo o izornoj nastavi i problemsko-stvaralačkom sustavu koji se najpotpunije primjenjuje i ostvaruje u izornoj nastavi i kroz nastavnu strukturu izborne nastave, onda možemo reći da su se do

danas i izborna nastava i problemsko-stvaralački sustav više-manje vezivali za istraživanja pripovjednih djela, poglavito romana, a mi ćemo pokazati da je i lirika sretno štivo na kome se mogu primijeniti istraživački postupci, kako u kontekstu nje same tako i u kontekstu piščeva književnog opusa i dalje – u kontekstu određene književne tradicije.

Kad je riječ o Matoševoj rodoljubnoj poeziji, polazimo od same spoznaje da se Matoševa rodoljubna lirika ne može dublje i složenije sagledati, istražiti i osmisliti ako se istrigne iz konteksta njegova bogatog opusa i konteksta vremena kome pripada i pisac i njegovo djelo. Jer, djelo je Matoševo u svim svojim dijelovima duboka sinteza osobne i narodne kobi, jedinstveno po snazi doživljajnosti, neposrednosti, otvorenosti, iskrenosti i sugestivnosti izraza, onom osobitom Matoševu stilu kojim odmah obuhvaćamo i vrijeme, i ličnost, i djelo. Matoševo je djelo jedinstveno po dubini bola i ljepoti misli, i ljubavi kojom se nosi prema porobljenoj domovini i bratu čovjeku i strasnoj mržnji prema svemu što čovjeka gazi i tlači, srozava i ponižava, amoralnom ropstvu, tiraniji uma i srca, pa odatle u njegovoj feljtonskoj, kritičkoj, pripovjednoj patriotskoj prozi i poeziji, posebno »Mori«, toliko gorčine, očaja, ironije i sarkazma, bunta i ujedljivosti, toliko zapjenjene polemike i kletve, ali i oštre svijesti i potrebe da se gotovo nekom prasnagom vjeruje u smisao života, da se u ime tog smisla podvuku i izvuku sve naše tragedije, sva ona domaća i strana zla koja su pratila naše narodno biće i žiće kroz stoljeća, sprečavajući nas da se na ovoj vjetrometini balkanskoj u širem ljudskom i stvaralačkom smislu skladnije razvijemo i evropski potvrdimo.

»Originalnost Matoševa je u tome«, ističe Jure Kaštelan, »što je on srastao s našom zemljom, što živi i diše njome, pa je njegov doživljaj i književni izraz konkretiziran kroz njegova čula, stradanje i ljubavi«.¹

Satkano od jedinstva suprotnosti, divnih uzleta Matoševa duha i najnižih padova što ih čovjek može doživjeti u stvarnosti do grla punoj zloća, uskoća i sljepoća, kranjčevićevski smionih ideala i prokleta otrovnih malograđanskih jala i zala, Matoševu se djelu ne može pristupiti izolirano, parcijalno, ako se ne želi iznevjeriti veličina Matoševe pojave i veličina njegova djela. Jer, on je kroz ličnu patnju nalazio »čisti stvaralački dodir sa stvarnošću i sa stradanjem čitave nacije« pa je u Matoševu slučaju djelo njegovo slika tragike njegove zemlje, a slika Hrvatske opet slika njegova dezerterskog lutalačkog života. Tako je i lirika njegova integralni dio njegove bogate i jedinstvene doživljajnosti kako svoje osobne tako i narodne tragične sudbine:

Ovo zvono, što ko titan stenje
Pod tuđim nebom, mene sjeća sada
Drugog zvana, kad u psalmu kobi
Nad mizerijom rodenog mi grada.

Tugu, srodno zvono! Daruj boju,
Što sad s tobom trpi, crna jedra!
Udari me klatnom usred grudi,
Nek pukne sree, nek prsnu njedra!

Nije nepoznato da je liriku počeo pisati pred kraj života, »da onu tipičnu svoju liričnost, kojom je natopio najbolje stranice svog proznog opusa, oblikuje u rime i sonete«,¹ pjesničku formu koju je smatrao savršenstvom pjesničkog govora. Prema tome, pisanje stihova je tek formalno nova stvar u njegovu radu, dok je ono bitno, što čini pjesmu pjesmom, već davno bilo rečeno. Snažno i intenzivno doživljavanje i proživljavanje i jednako tako snažno izražavanje misli i osjećaja, u riječima koje titraju i zvone, i time prestaju biti riječi svakidašnjeg govora, pretvarajući se u ritam, u zvuk, u poeziju, sve to bljesne na mnogim njegovim formalno proznim stranicama. Osjetili su to jedinstvo svi istraživači Matoševa djela (Milan Ogrizović, Antun Barac, Velibor Gligorić, Jure Kaštelan, Ivo Frankeš, Miroslav Šicel), to jedinstvo doživio je i Marijan Matković kad je zapisao:

»Ne osjetiti tu liriku, pristupiti analitički hladno njegovu djelu, intelektualno-pedantno vagati njegove heterogene sudove znači razbiti Matoševo djelo na nekoliko hiljada stranica u paramparčad, znači ne samo biti skolastično nepravedan prema njemu i kao čovjeku i kao piscu, nego potpuno slijep i gluh za epohu našeg hrvatskog *fin de siècle*, za svu tragičnost naše zemlje u tom vremenu.«²

A Matoševa lirika, njegova rodoljubna poezija, kao i sveukupno mu djelo, upravo izvire iz epohe našeg hrvatskog *fin de siècle*, žarke Matoševe ljubavi da nas podigne na razinu evropskog umjetničkog osjećanja i mišljenja, i tragičnosti naše zemlje u tom vremenu koja ga je svojim političkim i duhovnim ropstvom grčila i gušila i u plemenitim nastojanjima tragično kidala i podrezivala.

Jest, sudbina Hrvatske u okvirima Austro-Ugarske Monarhije i sudbina njegova vlastitog života idejno i stilski bitno je odredila Matoševo cjelokupno djelo pa i njegovu pjesničku rodoljubnu riječ »što smije se i plače i vraća vjeru«, kako reče pjesnik Dobriša Cesarić, pa je potrebno, kao što rekosmo, prije obrade Matoševe rodoljubne poezije u okviru izborne nastave učenike solidno pripremiti, angažirati i motivirati da pročitaju Matoševe rodoljubne pjesme i, uz pjesme, jedan nužno potreban izbor iz Matoševa proznog opusa, nekoliko feljtonskih, kritičko-esejističkih i putopisnih tekstova, a uz ovaj izbor može ući i pokoje Matoševo pismo iz njegovih beogradskih i pariških dana da bi dublje doživjeli i osjetili dubinu Matoševa tragizma i snagu njegova patriotizma, onaj rodoljubni žar i onu neodoljivu čežnju za domovinom zbog koje nosi ime trubadur Kroacije. Nadalje, da bi intimnije doživjeli njegov potresni životni put izagnanika i prognanika, životni put čovjeka koji je u čežnji za slobodom i ljepotom napustio dehumaniziranu stvarnost austrougarske kasarne i pobjegao u slobodni Beograd i dalje – na evropske putove i vidike bez kojih ne bi bilo u hrvatskoj književnosti onog *pojma* koji nosi ime *Antun Gustav Matoš*.

¹ Jure Kaštelan, »Lirika A. G. Matoša«, *Rad*, 310, JAZU, Zagreb 1957, str. 79.

² Marijan Matković, »Lirika A. G. Matoša«, *Republika*, god. VI, 1950, br. 2-3, str. 141.

³ Marijan Matković, »Lirika A. G. Matoša«, *op. cit.*, str. 142.

*Metodički uzorak pripreme učenika za interpretaciju Matoševe
rodoljubne lirike*

/Nastavnikove upute i objašnjenja u vezi s pripremom i motiviranje učenika za dublje i osmišljenije čitanje Matoševih feljtonskih, kritičko-esc-jističkih, putopisnih i pjesničkih tekstova te kritičkih tekstova koji govore o životu i djelu A. G. Matoša./

1. Matoševa rodoljubna poezija najintimnije je vezana za Matoševu tragičnu životnu sudbinu i sudbinu njegove domovine i sastavni je dio njegova bogatog književnog opusa iz kojega idejno i stilski izvire. Pojavila se kao izraz neodoljive pjesnikove potrebe da svoju bogatu lirsku doživljajnost zaustavi u stihovima, klasičnoj formi soneta, koju je doživljavao kao savršenstvo pjesničkog govora.

2. Matoševu rodoljubnu poeziju istraživat ćemo:

a) u idejno-tematskom kontekstu Matoševa opusa;

b) u kontekstu Matoševe simbolske poetike i njegova shvaćanja pejzaža kao duševnog stanja, što uključuje u sebi bodlerovsku, baresovsku, remboovsku i verlenovsku dimenziju evropskog simbolizma u njegovu djelu;

c) na književnopovijesnom planu, pokušat ćemo odrediti Matoševu shvaćanje pejzaža u kontekstu pejzažne tradicije hrvatske književnosti prije njegove pojave i odrediti mjesto njegovoj rodoljubnoj poeziji u kontekstu hrvatske rodoljubne poezije 19. stoljeća; odgovoriti na pitanje koliko je Matoševa rodoljubna poezija nastavak tradicije a koliko izraz doživljajno-izražajne inovacije, a za sve to vrijeme naših istraživanja neće se ispustiti ni društveno-politički kontekst hrvatske stvarnosti kuenovskog vremena koje je u idejno-sadržajnom smislu bitno odredilo Matoševu djelo pa i njegovu rodoljubnu poeziju koja izvire iz tog djela;

d) na književnoteorijskom planu istražiti ćemo odnos između Matoševu poetike i Matoševu poezije i pokazati koliko je Matoš slijedio a koliko po crti stvaranja prevladao svoje teorijske postavke o sonetu, stihu i ritmu, rimi i pjesničkom jeziku.

3. Za mjesec dana pristupit ćemo problemskom istraživanju i doživljajno-spoznajnom osmišljavanju Matoševu rodoljubne lirike. Program istraživanja je bogat i složen, vezan je za autorski, nacionalni i evropski kontekst, književnopovijesni i književnoteorijski. Program nećemo uspješno ostvariti ako se svestranije i dublje ne uključimo u duhovni svijet Matoševa opusa i složeni kontekst Matoševa života, ako intimnije ne doživimo onaj odnos koji se zove *Matoš-Zagreb*, *Matoš-Hrvatska*, *Matoš-Beograd*, *Matoš-Evropa*, ako ne doživimo njegovu bogatu simbolsku doživljajnost naših ljudi i krajeva, njegovo shvaćanje pejzaža kao duševnog stanja, Matošev odnos prema hrvatskom društvu Khuenova vremena i njegov odnos prema hrvatskoj prošlosti i tradiciji. Matošev kult domovine, kult slobode, kult energije, kult ljepote; ako ne doživimo Matoševu prikazu Baudelairea, Byrona, Heinea, Stendhala, Barrèsa, a preko njih, posredno, samog Matoša. Na teorijskom planu potrebno je upoznati Matoševu teorijske poglede na

versifikaciju da bismo mogli odgovoriti na pitanje koliko je Matoš stvaralac slijedio teorijske misli Matoša teoretičara, a koliko ih je stvaralački prevladao, negirao. Jest, *doživjeti, osjetiti, spoznati*, to je prvi uvjet da bismo mogli rješavati tako složene istraživačke zadatke koje smo pred sebe programski zacrtali i postavili kao cilj naših istraživanja.

Da bismo učenike jače motivirali za tako složenu pripremu što prethodi obradi Matoševe rodoljubne lirike, prije nego što zadamo Matoševe tekstove, pročitat ćemo nekoliko fragmenata iz književnih studija, kritika i eseja naših uglednih književnika, književnih kritičara i povjesničara književnosti (Tina Ujevića, Antuna Barca, Miroslava Krleža, Jure Kaštelana, Velibora Gligorića, Ive Frangeša, Marijana Matkovića, Miroslava Šicela, Mirka Žeželja, Nikole Ivanišina).

Nakon toga od učenika tražimo da po vlastitom izboru pročitaju dvije cjelovite studije o stvaralaštvu A. G. Matoša, kako bi još intenzivnije doživjeli život i djelo A. G. Matoša, a potom zadajemo i ispisujemo na ploči (ili na nastavne listiće) sljedeće Matoševe knjige: *SD, V /Pjesme, Pečalba, SD, IV /Vidici i putovi, Naši ljudi i krajevi, SD, III /Dojmovi, Ogledil, SD, XV /Feljtoni, impresije, članci, SD, XI /O likovnim umjetnostima, Putopisil*.

U navedenim knjigama učenici će samostalno čitati ove tekstove: »Pjesme«, *SD, V, 175-180*; »Crvena gnijezda«, *SD, V, 145-150*; »Pariska kronika«, *SD, V, 151-153*; »Moji zatvori«, *SD, V, 157-162*; »Od Pariza do Beograda«, *SD, V, 163-165*; »Ladanjske večeri«, *SD, V, 194-199*; »Djevica Orleanska«, *SD, V, 222-226*; »A. G. Matoš«, *SD, V, 271-272*; »Nedovršena autobiografija«, *SD, V, 289-293*; »Zagreb i Zagrebi«, *SD, V, 175-180*; »Zeleni demon«, *SD, V, 154-156*; »Janko Veselinović«, *SD, IV, 14-17*; »Kod kuće«, *SD, IV, 27-46*; »Baudelaire«, *SD, IV, 47-72*; »Iz Samobora«, *SD, IV, 97-107*; »Okolo Rijeke«, *SD, IV, 108-116*; »Okolo Lobora«, *SD, IV, 87-96*; »Književnost i književnici«, *SD, IV, 280-292*; »Dojmovi s pariške izložbe«, *SD, III, 123-125*; »Pismo iz Münchena«, *SD, III, 79-84*; »Stendhal (Henry Beyle)«, *SD, III, 345-376*; »Hrvatska misao«, *SD, XV, 166-170*; »Ferije«, *SD, XV, 33-36*; »Pismo Aleksiju«, *SD, XV, 40-43*; »Apaši«, *SD, XV, 54-56*; »Sudbina jednog seoskog zvona«, *SD, XV, 65-67*; »Od Zagreba do Beograda«, *SD, XI, 149-158*; »Campus nobilium«, *SD, XI, 245-253*;

Zadavanje tekstova za samostalno čitanje uključuje i nastavnikov komentar:

Pažljivo pročitajte zadane tekstove i u dnevnik čitanja zabilježite sve ono što privuče vašu pažnju, što vas uzbudi, emotivno i misaono pokrene, asocijativno uznemiri, što smatrate da je važno i vrijedno zabilježiti, *no nadalje obratite pažnju onim sadržajima, mislima, problemima kojima se pjesnik intenzivno nosi, koji ga bitno određuju kao čovjeka i stvaraoča, a koje ćemo u toku obrade Matoševe rodoljubne poezije problematizirati,*

istraživati i rješavati u okviru spomenutog složenog programa što smo ga pred sebe postavili.

U navedenim tekstovima Matoš nam se predstavlja kao osebujna i otvorena stvaralačka ličnost, tragična u svom biću i žiću, ali i potresno lijepa u svojim mislima, snovima, idealima.

Obratite pažnju Matoševoj doživljajnosti naših ljudi i krajeva, Matoševu odnosu prema hrvatskoj prošlosti i hrvatskoj suvremenosti, uhvatite Matoševu čežnju prema Hrvatskoj koju je jednako ljubio i mrzio, ljubio kad je slikao njene prirodne ljepote i osluškivao drevne heroizme, a mrzio kad je razmišljao o svojim »dragim savremeniciima«; pokušajte u toku pripreme iz zadanih tekstova otkriti i misaono osmisliti Matoševu životnu sudbinu, dublje zaroniti u Matoševu doživljajnost Zagreba, Beograda i Pariza, jer to su sredine koje su presudno formirale Matoša kao čovjeka i stvaraloca. Otvorite u dnevniku čitanja za Matoševu doživljajnost Zagreba, Beograda i Pariza posebne stranice u kojima ćete pribilježiti u obliku natuknica, sintagma, rečenica ili citata sve ono što se odnosi na spomenute sredine, jer ćemo u početku naših složenih istraživanja poći od Matoševa djela u otkrivanju, spoznavanju, osmišljavanju i doživljavanju Matoševa života koji je sudbonosno odredio slobodarski i stvaralački duh njegova djela, a posebno njegove rodoljubne poezije.

Što očekujemo da će učenici zabilježiti u dnevnik čitanja

Nastavni se proces u izornoj nastavi temelji na istraživačkom radu učenika pa se već tokom pripreme učenici uvode u metodologiju književnog studija i motiviraju za istraživanje književnog djela, u našem slučaju Matoševih feljtonskih, kritičko-esejističkih, putopisnih tekstova i rodoljubnih pjesama, njegovih povijesnih, rodoljubnih, socijalnih preokupacija i stvaralačkih nemira kojima se nosio u sukobu s političkim i duhovnim ropstvom rođene zemlje. Matoševa je riječ ljudski i stvaralački neodoljiva. Čitajući njegove kritičke, esejističke, feljtonske, putopisne i stihovane rodoljubne tekstove učenici će osjetiti žar Matoševa rodoljublja, Matoševu neodoljivu čežnju za Zagrebom i Hrvatskom. Spoznat će da mu je domovina veliki kulturni, moralni i politički zadatak, da je u doživljavanju i izražavanju svojih patriotskih preokupacija slijedio filozofiju Mauricea Barrèsa i simboličku poetiku suglasja Charlesa Baudelairea; čitajući Matoševe tekstove osjetit će neodoljivu pjesnikovu ljubav prema umjetnosti, njegovu beskompromisnu borbu u obrani dostojanstva ljepote i dostojanstva slobode u životu čovjeka i naroda. Borba za te velike ideale života u našim malogradanskim prostorima, u kojima se »brižno njegovao dilatatizam«, kako reče Marijan Matković, i to na svim područjima života, a osobito u književnosti, osudila ga je na vječno usamljeništvo i siromaštvo. Učenici će doživjeti Matoševu prometejsku borbu protiv gluposti, prosječnosti, konvencionalnosti, uske varoši »s neizmjerom glupom perspektivom«; doživjet će mržnju Matoševu protiv laži, licemjersva, servilnosti, mržnju prema poluljudima, poluinteligenima, mediokritetima, ali i divljenje prema ljudima peru i

đjela, požrtvovanja i rada (Strossmayeru, Starčeviću, Kovačiću, Šenoi). Doživjet će Matoševu bol, očaj, kletvu, gorčinu, Matošev sarkastički ironijski podsmjeh i muški bunt i protest, raspoloženja tipična za sveukupno Matoševo djelo i za patriotsku Matoševu liriku koja organski izvire iz njegova života i djela. Tako će se djelo Matoševo nametnuti mnogim učenicima »kao budna književna svijest«, da se poslužimo riječima Jure Kaštelana, koja jarko osvjetljuje svoje vrijeme, jedno grubo doba u kojemu se nepotkupljiv Matošev duh kranjčevićevskim buntom i jakšičevskom mržnjom trzao, grčio i lomio u borbi za više ideale života i umjetnosti. Učenici će otkriti da je Matoš razapet nepremostivim suprotnostima koje izviru kako iz njegove nemirne stvaralačke prirode i njegova života tako isto i iz prirode njegove rođene zemlje:

»Jest, dol blažena, tihi zavičaj pastira je Hrvatska kao slika, kao muzika, a dol prokleta, mrski je zavičaj puzavaca kao društvo, kao politika, kao domovina.« (»Ladanjske večeri«, *SD*, V, 199)

Uočiti će da su mu feljtonski i kritički tekstovi puni polemičkih akcenata, oštih kritičkih sudova, zapjenjenih psovki i kletve, dok se s druge strane javljaju putopisni tekstovi i esejistički portreti suvremenika i književnika koji su puni divnih lirizama, a lirskih detalja ima i u feljtonima; pretpostavljamo da će ih posebno emotivno, misaono i asocijativno uzbuditi i pokrenuti Matoševi putopisi koji su puni poetskih zanosa, historijskih i estetskih meditiranja, doživljaja domaćih pejzaža, krajolika i zakutaka, koji u njegovoj impresionistički slobodnoj rečenici tako sugestivno žive i dišu, imaju dušu, pejzaža koji su Matošu najbolja škola patriotizma, izvor energije i heroizma; doživjet će Matoševe povijesne reminiscencije, Matoša romantika i sanjara, sljedbenika Barrèsa u hrvatskoj literaturi; nadalje, saznat će da je iz bezgranične ljubavi prema slobodi napustio ropstvo rođene zemlje, i kao nemirni i nadareni dečko pobjegao iz austrougarske kasarne u Srbiju, u Beograd, koji je Matošu u našim prostorima simbol slobode, da bi se poslije četiri godine našao u Parizu, ognjištu ljepote, umjetnosti, literature, estetičkih novotarija, na stazama Strossmayera, Kvaternika, Starčevića i Kumičića koji su još prije njega bili »daci kulture u Evropi i najhumanije i najsimpatičnije, jer je najestetičnija i jer je najviše učinila za principe slobode u svijetu.« Osjetiti će da je *kontrast* tematska riječ njegova djela i života, da se istovremeno javlja kao oštar opservator naših žalosnih prilika i fantast koji snagom drevnih heroizama želi podignuti i ojačati klonule duše svojih suvremenika, vrijeme svoje koje vapi za jakim pojedincima, značajevima, a rodilo je slabiće i kukavice, nesposobnjake za žrtve. Jednom riječi, otkriti će Matoša i njegovo vrijeme, snagu njegova talenta i veličinu njegova djela.

Prva nastavna situacija
(četiri nastavna sata: blok-sat, odmor, blok-sat)

1. *Prvi blok-sat prve nastavne situacije (interpretacijsko-analitički pristup pjesmi »1909«)*

Odlučili smo da Matoševu rodoljubnu poeziju u okviru izborne nastave složenije spoznamo, proučimo i osmislimo u dvije nastavne situacije od kojih će svaka biti vezana za četiri nastavna sata, i to kombinirajući interpretacijsko-analitički i problemsko-stvaralački sustav. Sretnom kombinacijom interpretacijsko-analitičkog i problemsko-stvaralačkog sustava i struktura nastavnih sati u vremenskom okviru spomenutih nastavnih situacija neće biti strogo vezana za one faze što ih poznaju spomenuti sustavi kada se primjenjuju samostalno, već će poprimiti specifičan karakter slobodnijeg stvaralačkog zahvata u tako složenu materiju kao što je rodoljubna poezija A. G. Matoša u kontekstu njegovog života i djela, njegove poetike i rodoljubne lirске tradicije hrvatskog pjesništva 19. stoljeća. Kako su učenici već u fazi pripreme i čitanja Matoševih tekstova, prozih i stihovanih, kao i kritičkih prikaza uglednih književnika i znanstvenika o djelu i životu A. G. Matoša već na svoj način duboko i svestrano motivirani za istraživanje, spoznavanje i osmišljavanje Matoševog rodoljubne poezije u svim onim kontekstima koji su pojavnost te poezije u idejnom i stilskom smislu odredili, to u uvodnoj fazi prve nastavne situacije polazimo od Matoševa djela u interpretiranju, osmišljavanju i doživljavanju Matoševa života.

Uvodna ili motivacijska faza prvog blok-sata

U uvodnoj fazi prvog blok-sata prve nastavne situacije služiti ćemo se metodom heurističkog razgovora i metodom usmjerenog čitanja dnevnika čitanja, nadalje metodom izlaganja koja će imati više reproduktivno-stvaralački karakter jer će se polaziti od onih znanja i onih spoznaja do kojih su učenici došli u toku svoje duge i solidne pripreme, a neće izostati ni naše objašnjenje i komentar. »Najautentičnija biografija A. G. Matoša je njegovo književno djelo«, kaže Jure Kaštelan. Čitajući zadane Matoševog književne autobiografske tekstove kao i kritike koje govore o Matoševu životu i stvaralaštvu, učenici su saznali da je Matoš rođen u Tovarniku, u Srijemu, ali su u svoj dnevnik čitanja zabilježili i to da se već poslije druge godine života našao u Zagrebu, gradu u kojemu je proveo svoje djetinjstvo, dječinstvo i prvu mladost, a kasnije, živeći daleko od njega, cijelog života za njim čeznuo: »To je živa istina. Kad ne mogah boraviti u tome gradu – bez kojega uostalom ne mogu biti mada on može biti i bez mene – čeznuo sam za Zagrebom kao Hrvat za Hrvatskom, kao vojnik za civilom, kao uznik za slobodom («Zagreb i Zagrebi«, *SD*, V, 175). Na pitanje nastavnika kako je Matoš doživljavao grad svoga djetinjstva i dječinstva, mnogi će učenici ponuditi svoje spoznaje i dati svoje odgovore na temu Matoš – Zagreb, a pretpostavljamo da će biti i složenijih zapažanja i razmišljanja pa, pored ostalog, mnogi učenici neće ispustiti iz vida Matošev bijeg iz Zagreba i Hrvatske u Srbiju, u Beograd, koji mu je bio i ostao

simbol slobode, sna i svjetla u svijetu neslobodnih balkanskih naroda. Tako će se na samom početku pojaviti potreba za objašnjenjem društveno-političkih prilika u kojima se Hrvatska nalazila u Matoševa doba. Bilo je to vrijeme Austro-Ugarske Monarhije, čiju će kasarnu Matoš napustiti iz *silne mržnje* prema ropstvu i *silne ljubavi* prema slobodi. *Mržnja* i *ljubav*, to su dvije *tematske* riječi Matoševa života i djela pa ih je potrebno naglasiti na samom početku kad je riječ o Matoševoj rodoljubnoj poeziji, jer njegov protest protiv ropstva kad su u pitanju čovjek i narod ima mažuranićevsku povijesnu dimenziju u kontekstu naših balkanskih i evropskih prilika, njegov nemir nastavlja kontinuitet Kranjčevićevih uzbuđenja i trzaja da bi se prenio preko čuvene »Môre« na generacije pjesnika između dva rata, pa je tako Matoš svojom feljtonsko-kritičarskom prozom i rodoljubnom lirikom nastavljajući najslobodarskije tradicije hrvatske knjige na koju će se nadovezati i djelo Mirslava Krležea.

Polazeći tako od Matoševih tekstova i književno-kritičkih tekstova koji govore o životu i djelu A. G. Matoša, *zadanih tekstova* koje su učenici kod kuće stvaralački čitali i u dnevnik čitanja svoje spoznaje bilježili, *na temu Matoš-Zagreb, Matoš-Beograd, Matoš-Pariz* i na kraju, *Matoš-Hrvatska*, usmjerenim pitanjima i usmjereno vođenim dijalogom organizirano i sustavno vodimo učenike po stazama Matoševa života i otkrivamo njegove rodoljubne i stvaralačke nemire koji su ga odveli na evropske vidike i putove. U osvjetljavanju Matoševa života i podertavanju onih životnih sredina koje su bitno duhovno i estetski odredile njegovo djelo, pa i njegovu rodoljubnu poeziju, životu njegovu dalek draž najuzbudljivije avanture a književnoj mu riječi sjaj slobodnog i nezavisnog stvaralaštva, nastavnik će što je moguće više iskoristiti spoznajne mogućnosti učenika, njihov dnevnik čitanja, ali i njegova riječ imat će važno mjesto u sustavu izlaganja, usmjeravanja, zaključivanja i osmišljavanja pojedinih etapa u Matoševu životu, a neće izostati ni sekundarni izvori ako nude biografske podatke koji su od presudnog značenja za Matošev život i Matoševu djelo. Na temu gore navedenih odnosa Matoš-Zagreb, Matoš-Beograd, Matoš-Pariz, Matoš-Hrvatska navest ćemo pretpostavljene obrasce koje bi nastavnik trebao skupa s učenicima izvući u uvodnoj fazi prvog blok-sata prve nastavne situacije.

Matoš – Zagreb

Rodio se u Tovarniku, a djetinjstvo i prvu mladost proveo je u Zagrebu, uz zvukove orgulja i sjaj staroga Griča koji će mu postati izvor dubokih inspiracija i neodoljivih čežnji i zanosa: ». . . ima li Hrvatu ljepšeg mjesta na svijetu od tog grada, od tih starih kuća i domaćih zakutaka, kad noću nema na Griču nikakvog tona, koji bi smetao skladu dojma« (»Zagreb i Zagrebi«, *SD*, V, 176). A pored milih i dragih ugodaja staroga grada, »sutonskog, plemenitog i sjenastog Griča, purgerskog, antipopovskog« (»Kod kuće«, *SD*, IV, 34), tu su i prvi Matoševi doživljaji vezani za bana Mažuranića, Strossmayera, Starčevića i Stjepana Radića, pa Ivana

pl. Zajca i braću Tkalčiče, Juricu i Ivicu, čelistu i pijanistu, čija »roditeljska kuća na Kaptolu bijaše svojedobno najmuzikalnija u Zagrebu« (»Prije koncerta«, *SD*, X, 301; »Nedovršena autobiografija«, *SD*, V, 290). Pa Beč i Prag, prvi dodiri s evropskim gradovima u Carevini, prvi mladenački zanosi, ali i prvo gorko razočaranje i teško iskustvo: austrougarska kasarna u koju pada ovaj nesvršeni student veterine i muzike izaziva u njemu revolt i gnušanje; ne može da podnese njenu glupost i nečovječnost (»Moji zatvori«, *SD*, V, 157–162). I Matoš, nemirni i talentirani hrvatski mladić, bježi i traži novi smisao u životu, nova rješenja i ljepotu. Bježi u Beograd, u malu balkansku varoš, obrenovičevski Beograd, ali ipak prijestolnicu jedne države, grad s perspektivom koju nije mogla slomiti mizerna svaki-dašnjost. Matoš je osjetio jedno i drugo. Vidio je da Beograd po toj svojoj perspektivi ima veliku prednost pred neslobodnim, ropskim, kuenovskim Zagrebom. No, njegovi su beogradski dani zatrovani jednom velikom nostalgijom, za malom, porobljenom i osramoćenom zemljom – za Hrvatskom (LIX »Leonu Matošu – pismo«, *SD*, XIX, 281–287).

Matoš – Beograd

U razgovoru s učenicima na temu Matoš-Beograd, u kome će Matoš boraviti u dva navrata (1894–1897; 1904–1908), treba naglasiti značenje Beograda u formiranju Matoševe stvaralačke ličnosti, posebno njegova stila. (Ovdje se možemo poslužiti i sekundarnim izvorima, citirati Juru Kaštelana, Velibora Gligorića ili Marijana Matkovića). Vodeći usmjerenim pitanjima učenici će otkriti, spoznati i zaključiti da je Beograd posebno poglavlje u Matoševu životu i radu. Priče su to o Matoševu zimovanju i gladovanju, ali i dirljive priče o drugarstvu i prijateljstvu s najznačajnijim srpskim književnicima, glumcima, muzičarima (Stevan Sremac, Janko Veselinović, Toša Stanković-Tetkin, glumac, »najvedriji momak što ga je ikad u životu sreo«; Jovan Ilić, pjesnik i otac pjesnikā, Dragutina i Žarka, Milovan Glišić . . .), toliko dragim ljudima što su mu se u duši zaustavili »kao slatka bol« (»Nedovršena autobiografija«, *SD*, 289–293; II »Pismo iz Münchena«, *SD*, III, 79–84; »Janko Veselinović«, *SD*, 14–17); priče iz kojih će se kasnije, kako reče Nedjeljko Mihanović, radati Matoševa »blistava poglavlja poetiziranih kritičkih impresija, anegdotskih prisjećanja, neposrednih uspomena, toplih nekrologa«. Jest, to su priče o čuvenoj boemiji beogradskoj koja je ovog Crobata starčevićanskog tipa još više učvrstila u uvjerenju da su istina, sloboda i ljepota najveće vrijednosti života, o čuvenoj kavani Dardaneli, »biogradskom Chat noiru«, dirljive priče koje govore o intenzivnom Matoševom bavljenju srpskim književnim i kulturnim životom, energiji Matoševoj koju ništa nije moglo slomiti, uništiti: ni nerazumijevanje, ni glad, ni poniženja. Oslobođen poze i licemjerstva, on je zavolio Srbiju i Beograd, nazvao je drugom domovinom, iskreno i na djelu, praktično radio na jedinstvu Srba i Hrvata, bio ažuran duh koji je budno i s ljubavlju jednako pratio i srpska i hrvatska kulturna

kretanja, a nadasve srpsku književnost o kojoj je s toliko ljubavi pisao kao i o hrvatskoj. Sve to treba naglasiti u razgovoru s učenicima, u kratkim potezima, ali sugestivno.

Matoš – Pariz

Čežnja za slobodom i ljepotom odvodi ga i na šire evropske vidike i putove, u Pariz, »ognjište estetičkih novotarija, ognjište ljepote, umjetnosti, literature« (»Dojmovi s pariške izložbe«, I, *SD*, III, 123), gdje u neposrednom dodiru s francuskom kulturom formira svoje poglede na umjetnost, i ta će ljubav otvoriti novu stranicu u razvoju hrvatske književnosti. »Nemam učene diplome, ali u Parizu naučih ljubiti ljepotu i slobodu« (»Od Pariza do Beograda«, *SD*, V, 165). *Pariz i Matoš*, veličajna i sjajna metropola duha, grad tolikih književnika i glazbenika, slikara i kipara, grad stoljetne kulture i civilizacije i bezimni hrvatski literat, i to još emigrant. Kontrast je i suviše velik. Tko će koga pobijediti, zarobiti, ugušiti? Kako mu je morala izgledati sitnom i jadnom ona daleka hrvatska stvarnost koju je napustio, a u koju se nije mogao vratiti: »A vrapci«, kaže Matoš, »brbljahu na krovovima kao derani, a Hrvatska bijaše iz te sjajne daljine tako sitna, tako malena, kao hrvatski literatić u Parizu Richelieua i Napoleona . . . « (»Literatne opaske«, *SD*, IX, 81). Matoš, gladan i poderan prognanik, koji stanuje u četvrti apaša (»Crvena gnijezda«, *SD*, V, 145–150; »Pariska kronika«, *SD*, V, 151–153) i dijeli sudbinu najnižeg pariškog proletarijata i *ville lumière* sa svim svojim bogatstvom i sjajem. Jest, Pariz u kome je Matoš gladovao, trpio zimu i bolesti, stvorio je onaj pojam u hrvatskoj književnosti koji nosi ime Antun Gustav Matoš. Francusku naziva domovinom duha. »Otkud ta simpatija za Pariz? Jer imamo dvije domovine: našu – domovinu naše puti, i Francusku, domovinu našeg duha« (»Od Pariza do Beograda«, *SD*, V, 164). U Parizu je napisao najljepše stranice svoje proze i najimpresivnije književne portrete, studije i eseje o evropskim književnicima (Baudelaire, Verlaine, Byron, Heine, Stendhal), evropeizirao svoj stil, istančao svoj ukus, stekao ogromnu kulturu i naobrazbu kojom je nadvisio u našim balkanskim prostorima sve svoje suvremenike, na izvoru upoznao parnasovačku i simbolističku poeziju i poetiku, osobito Baudelairea, Verlainea, Barrèsa. Pariz mu je svijet »priča iz Tisuć i jedne noći, Atena, moderni Babilon«, grad u kome se »najljepše piše, najljepše govori i živi« (»Dojmovi s pariške izložbe I., *SD*, III, 123–125), »električna iskra ovog svijeta od koje i dandanas drhtimo i primamo viši smisao života« (»Prije koncerta«, *SD*, X, 306), a Francuska, poslije Hrvatske i Srbije, domovina duha, zemlja prave gotske umjetnosti, divnih katedrala i puna mističnih zakloništa i neiskazane ljepote (*Ogledi*, »Pariz u jesen 1902«, *SD*, III, 322).

Matoš – Beograd

1904. Matoš se ponovno vraća u Beograd. No to nije više onaj stari, patrijarhalni, boemski Beograd, u kome je doživio najljepše trenutke u svome životu, dobio »parče hljeba i parče duše«. Stvarnost se promijenila, Matoš se susreće s novom Srbijom, koja podiže banke, pokreće listove, ruši dinastije, otvarajući prostor jednom životu koji je bio i previše vrtoglav, poslovan, birokratiziran da bi imao vremena za čežnje i nezadovoljstva razdrtog i nemirnog Crobota, prognanika bez sigurnog noćenja i bez tako bliskog, a opet tako dalekog zavičaja u kome može da se samo krišom i pod tuđim imenom nade.

Matoš – Hrvatska

I konačno 1908, godina Kranjčevićeve smrti, i godina amnestije u hrvatskoj književnosti. Umro je Silvije Strahimir Kranjčević i povratio se Matoš u Hrvatsku koju sigurno nitko nije tako žarko ljubio kao on. Povratio se Evropejac i donio sa sobom evropski duh i evropska mjerila u jednu uskogrudnu, zatvorenu i diletantsku sredinu koja se, doduše, nešto izmijenila za vrijeme njegova izbijanja, ali je još uvijek bila sitna za veličinu njegove pojave. I u toj sredini Matoš nastupa iskreno i zanosno. Talent, široka književna kultura, zanos iskrenog umjetnika, profinjen osjećaj za ljepotu, veliko životno iskustvo, sve ga je to činilo iznimnim i tragično usamljenim u ondašnjim izrazito diletantskim prilikama gdje se duhovna vrijednost nije cijnila a književna moć mjerila i vrednovala kriterijima službovanja i vjernosti politici, strankama, vjeri, domovini. A Matoš, priznavajući u krugu umjetnosti samo umjetnost, nije se dao slomiti. U ime umjetnosti i zbog umjetnosti govorio je na umjetnički način protiv političko-utilitarističkog tretiranja umjetničkih pitanja. Njegova je riječ bila nova, snažna, neodoljiva, njegova umjetnička savjest nepokolebljiva. Uvijek polazeći od ljudskog stanovišta, on nikada ne žrtvuje svoje književno poštenje i uvjerenje da su istina i ljepota najveće vrijednosti života i osnovni uvjet svake, pa i moralne, političke slobode: »Književnost mora ponajprije biti slobodna, a slobodne književnosti nema bez slobode narodne« (»Književnost i književnici«, *SD*, IV, 291). A to su za politički i duhovno porobljenu zemlju, kao što je bila Hrvatska njegova vremena, i previše skupi ideali da bi se praštalo i oprastalo. Napadajući sve, ostao je sam, ali ne i pobijeden. Slomila ga je teška bolest, nagrizla mu grlo, ugušila ga. Umro je početkom 1914. u teškim mukama držeći uz mrtvo uzglavlje jednu njemu dragu knjigu – *Pod starim krovovima* K. S. Đalskog.

Nakon ovako izvučena Matoševa života (razumije se, sve to treba izvući u razgovoru s učenicima, metodički sustavno i promišljeno, usmjerenim pitanjima i usmjerenim čitanjem njihovih dnevnika, aktualiziranjem njihovih zapažanja, spoznaja, zabilješki itd.) slijedi interpretativno čitanje Cesarićeve pjesme »Trubač sa Seine« *kako bismo još jednom intenzivirali učenikove doživljaje i spoznaje vezane za Matošev život i njegovu dezertersku*

sudbinu, njegovo nemirenje sa stvarnošću rodene zemlje zbog koje je stradao i stradajući stvarao ne bi li je tako, pjesmom svojom, iz usnulog stanja i gluhog mraka trgnuto, pokrenuto, spasilo. No, prije interpretativnog čitanja pjesme »Trubač sa Seine« motivacijsku fazu prvog blok-sata zaključujemo nastavnikovim komentarom:

Nema ozbiljnijeg kritičkog prikaza o Matoševu životu i djelu, studije, eseja, u kome ne bi bilo riječi o spomenutim odnosima, a posebno odnosima Matoš-Hrvatska, Matoš-Evropa. Na temu Matoš-Pariz mnogo se toga napisalo u hrvatskoj literaturi počev od Tinova posmrtnog slova »Em smo Hrvati«, što ga je Učenik napisao u Parizu u povodu smrti svoga Rabbija pa do matoševski zanosno pisane doktorske radnje Jure Kaštelana »Lirika A. G. Matoša« i, dalje, do najnovijih prikaza Velibora Gligorića, Marijana Matkovića, Ive Frangeša, Miroslava Šicela, Mirka Žeželja, Šime Vučetića i drugih, no bit te simbioze nitko nije tako intenzivno osjetio, doživio i uhvatio kao pjesnik Dobriša Cesarić u pjesmi »Trubač sa Seine«. U toj pjesmi osjeća se žar Pariza koji tako fascinantno djeluje na gladnog Matoša, ali osjeća se i ono drugo što je tako potresno divno u životu ovog boema, poklonika ljepote i stvaraoća ljepote: velika i zanosna Matoševa ljubav prema domovini, prema Hrvatskoj zbog koje nosi ime trubačur Kroacije. *Jest, umjetnost i Hrvatska, to su dvije silne, bezgranične Matoševe ljubavi kojima je uvijek bio i ostao vjeran.* U tudini živi, ali sreem je u domovini. Poslušajte pjesmu, matoševsko-cesarićevski doživljaj Matoševe životne i pjesničke »najsudbonosnije sudbine« – Hrvatske, kako reče Marijan Matković.

Nakon interpretativnog čitanja (ili slušanja) tako snažnog teksta kao što je Cesarićeva pjesma »Trubač sa Seine« i kratke emocionalne-misaone pauze, ne upuštajući se u interpretaciju pjesme jer su životnu sudbinu A. G. Matoša učenici spoznali i doživjeli, interpretativno podcrtavamo samo jedan stih: *I sav je ljubav, pobuna i žar,* i kažemo: Ima li sretnijih riječi koje bi tako precizno karakterizirale Matoševa rodoljubna raspoloženja iz kojih izvire i njegova pjesma »1909«. za koju Marijan Matković kaže da je »jedna od najimpresivnijih hrvatskih pjesama prvog decenija dvadesetog stoljeća«.

Interpretacija pjesme »1909.«

Najava i lokalizacija pjesme

Najavljujemo pjesmu i upozoravamo učenike na Matošev feljtonski tekst *Gaj* kojemu pjesma pripada. Još jedan dokaz kako Matoševa rodoljubna poezija, kao i sveukupno mu djelo, izvire iz jedinstvenog inspiracijskog vrela. Kod najave pjesme kratko se zaustavljamo na spomenutoj lokalizaciji jer će pjesma doživjeti složeniju i dublju lokalizaciju u toku interpretacije.

Interpretativno čitanje pjesme »1909.«

NA vješalima. Suha kao piut.
Na uzničkome zidu. Zidu srama.
Pod njome crna zločinačka jama,
Ubijstva mjesto, tamno kao blud.

Ja vidjeh negdje ladanjski taj skut,
Jer takvo lice ima moja mama,
A slične oči neka krasna dama:
Na lijepo mjesto zaveo me put!

I mjesto nje u kobnu rupu skočih
I krvavim si njenim znojem smočih
Moj drski obraz kao suzama.

Jer Hrvatsku mi moju objesiše,
Ko lopova, dok njeno ime briše,
Za volju ne znam kome, žbir u uzama!

Kratka emocionalno-intelektualna pauza

Interpretacija pjesme

Afirmacijom raznovrsnih metodičkih postupaka zaronit ćemo u slojevitost Matoševe pjesme koja će pokrenuti u učenicima mnoštvo asocijacija, misli, emocija, prisjećanja na već pročitane Matoševe kritike, svijet njegovih raspoloženja, situacija, motiva. Sve je to matoševski moguće, štoviše jedino matoševski istinito, stanje duha njegova uzbudljivog opusa čija vrijednost i istina nije u poglavljima, dijelovima, fragmentima, već u cjelini. Pripovjedač i pjesnik, kritik i polemičar, putopisac i feljtonist, pisac dijaloga – Matoš je nedjeljivo jedinstven pa o toj činjenici mora voditi računa svaki interpretator njegovih tekstova ako ne želi iznevjeriti duhovno, idejno i stilsko jedinstvo Matoševa opusa i Matoševa života. Već sama tematsko-idejna priroda teksta, duboko lični odnos prema stvarnosti i sublimirani sonetni izraz u kome se podjednako zreali parnasovačka plastičnost i simbolistička složenost nameće interpretaciji da se pjesma u svakom trenutku osmišljava kroz društveno-politički i književnopovijesni kontekst vremena i književnoteorijski kontekst Matoševe simbolsko-parnasovačke poetike.

U pjesmi otkrivamo Matošev doživljaj domovine kao majke, žene, koju vještaju uslijed opće društvene indiferentnosti, i to rođeni sinovi za volju tuđinca. Draga i domovina, stare su i velike teme sveukupne hrvatske poezije 19. stoljeća sve do Kranjčevića, i to je učenicima poznato. Tražimo od njih da otkriju što je to novo što je Matoš unio u rodoljubnu hrvatsku poeziju svoga vremena. Sistemom pitanja i zadataka, usmjerenim čitanjem, osmišljavanjem Matoševih atributa, izraza, motiva i slika, osluškivanjem Matoševa ritma, otkrivanjem ideja, doživljavanjem atmosfere, raspona raspoloženja⁴, učenici će osjetiti da je nov simbolsko-impresionistički pristup

⁴ Vidi Dragutin Rosandić, *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*, ŠK, Zagreb, 1986, str. 102-103.

staroj i poznatoj temi, onaj bodlerovski drhtaj o kome govori Jure Kaštelan interpretirajući njegovu poeziju; lični osjećaj stvarnosti kojim je Matoš oslobodio hrvatsku rodoljubnu liriku retorike, deskripcije, deklamacije, sentimentalnosti, plačljivosti i patetičnosti, otrcanih fraza i pozajmljenih rekvizita, općih mjesta iz naše feudalno-dekorativne prošlosti, osjećajnih i izražajnih stanja karakterističnih za najveći dio rodoljubne poezije hrvatske do njegove pojave. Fiksirajući u fantastičnoj viziji vješanje Hrvatske, duboko proživljavajući sudbinu svoje domovine, Matoš je stvorio nov poetski izraz, progovorio duboko ličnim glasom, kojim je »rastvorio sliku jedne duge historije vješanja, poniženja i smrti« kojom će se kasnije stvaralački nositi i Miroslav Krleža u svojim novelističkim i dramskim tekstovima.

U kontekstu naše rodoljubne lirske tradicije 19. stoljeća Matoš je nov i doživljajem i izrazom. Nova je slika, parnasovski plastična i simbolički složena; nov je svijet motiva od kojih je slika satkana. Vođeni usmjerenim pitanjima učenici otkrivaju simboličko značenje Matoševih motiva i slika, jer u svijetu Matoševe poetike i Matoševe poezije »simbol je predmet koji prezentira ideju« (»Moderni simboli«, *SD*, XV, 131): uznički zid, zločinačka jama, mjesto stratišta »tamno kao blud«, pa pojava žene, majke, u viziji Matoševoj u ladanjskom skutu, sve nam to govori o pučko-demokratskom opredjeljenju pjesnika, opredjeljenju koje je ovu ostru viziju nepomućene svijesti i riječi oslobodilo balasta, romantične historije, ali i tekuće politike, svega dekorativnog i dnevnog, što je Matoš znao ugraditi u svoje i stihovane i prozne tekstove nerijetko na štetu umjetnosti. A evokacija majčinih očiju, koje su u poeziji uvijek izraz i simbol duše, upozorava nas na produhovljenost njegove domovine, kulturu njenog duha što ga je Matoš otkrivao i nalazio i poetski oživljavao u dodiru s njenim povijesnim mjestima i drevnim gradinama. Ovdje će biti potreban i kraći komentur, objašnjenje: Matoš je pojam domovine, nacionalno nenatrunjene, čiste duše i zdravog tijela, uvijek vezivao za snagu i žilavost njenog puka i snagu ladanjskog pejsaža koji je doživljavao kao školu patriotizma, izvor energije, snage i zdravlja, izražavajući mržnju prema germaniziranim i mađariziranim gradskim sredinama, tuđinskom duhu suvremenog Zagreba koji mu je samo Gričem i gričkom prošlošću hrvatski. Učenici tako otkrivaju pišđev idejni stav prema vremenu u kojemu pjesnik živi, njegovo nemirenje s ropskom stvarnošću rođene zemlje, potrebu da se žrtvuje za svoju domovinu, »svoju bajku i svoju davninu«, kako reče pjesnik Dobriša Cesarić, čiju je sudbinu dramatično i bolno doživljavao kao dio svoje dezerterske sudbine. Kroz subjektivno stradanje pjesnik nalazi nepomućeni dodir s hrvatskom stvarnošću kuenovskog vremena i sa stradanjem čitave nacije koju je u svojim pjesničkim vizijama rado izjednačavao s majkom kao što je ljubav izjednačavao s poezijom.

Izrasla iz osobnog i narodnog stradanja, iz ružnog sna, da se poslužimo riječima pjesnika, mraka postkuenovske hrvatske stvarnosti, pjesma je zgusnut i sažeti izraz onih teških i tamnih, stravičnih i grozomornih, krvavo

subjektivnih patriotskih raspoloženja što su odredila i njegovu »Mòru«, jedinstvenu pjesmu ne samo u Matoševoj već i čitavoj hrvatskoj lirici. Jer sve, baš sve što je napisao, rodilo se iz strasne i zanosne ljubavi prema slobodi i vjere Matoševe u dostojanstvo i u pravo čovjeka, naroda i čovječanstva na slobodan duhovni, moralni i društveni razvitak, s jedne strane, i mržnje prema ropstvu, s druge, i u tom smislu i pjesma »1909.« rodila se iz iste atmosfere i iste idejne dubine kao i čuvena mu »Mora« – i njegov opus uopće. U toku interpretacije potrebno je dublje pojasniti idejnu, etičku i slobodarsku misao Matoševe pjesme, i to šire u kontekstu Matoševih slobodarskih težnji kojima se nosio kroz život i djelo kao najvećim i jedinim smislom svoga ljudskog i stvaralačkog postojanja. Jest, Matoš je istinski prožet idejama velike francuske revolucije i njegova dirljiva borba za slobodu i dostojanstvo čovjeka i porobljenog mu naroda izvire iz one duhovne i demokratske jezgre koju je ovaj Evropejac ponio i donio iz Pariza u našu ropsku balkansku i hrvatsku stvarnost: »Savijajući se pod nepravdom, očajavajući pod vlašću korupcije i 'kulture', čeznući za pravim odgojem omladine i za mrvicama sa stola liberalnih *Deklaracija ljudskih prava* (podcrtao A. G. Matoš) Hrvatska, siromašna suvremena Hrvatska, gleda na Zapad, na ženevski kanton i na Panteon Republike, na kolijevku i na grob Žan-Žakov, vjerujući u slobodu, u dostojanstvo, u pravo Čovjeka i Naroda!« (»Dvjestogodišnjica Jeana Jacquesa Rousseaua«, *SD*, IX, 184). Tako se pjesma situira u autorski kontekst i idejni kontekst njegova slobodarski intoniranog opusa, i šire, u kontekst vremena koje je bilo prožeto slobodarskim mislima velike francuske revolucije o pravu svakog »Čovjeka i Naroda« na slobodan i potpun život. U politici ta ga je vjera učinila steklišem, gorljivim pravašem, starčevićanski nepopustljivim u obrani narodnih prava pred nasrtajima Beča i Pešte, posljednjim karakterom u obrani demokratskih načela svoga Učitelja protiv proaustrijske frankovačke politike, u kulturi bila mu je izvor nezavisnosti i iskrenosti u obrani umjetnosti i čistoće našeg jezika, izvor snage kojom je odolijevao u borbi protiv dilatatizma, nestručnosti, površnosti, parazitstva i frazerstva nadripjesnika, a u poeziji je ta vjera učinila da i sam postane pjesnik slobode, branitelj prava svoga naroda i tumačeći svoje i narodne bolove i vjerujući poput Tina Ujevića da su sužanjstvo i patnja, »glad i njina crna pratnja« najbolji branilac riječi pjesničke.

Ako je istina da samo velikim pjesnicima polazi za rukom da u malo riječi mnogo kažu, onda je Matoš u »1909.« potvrdio tu staru istinu: »U toj pjesmi«, kaže Marijan Matković, »u njenu ritmu, u izmjenjivanju slika, u balansiranju između sna i jave, u evociranju majčinskih očiju, u čitavoj arhitekturi soneta: čitav je Matoš – kakav je htio da bude i kakav bijaše,«⁵ pa je učenike potrebno uputiti i uvesti u suptilnija istraživanja simbolskog sadržaja pjesme, ritma, ideja i raspona Matoševih raspoloženja, što po crti njegova stvaralačkog poštenja i plahog temperamenta osciliraju, paralelno

⁵ Marijan Matković, »Lirika A. G. Matoša«, *op. cit.*, str. 142.

sa spoznajom istine, od sjete, melankolije i nostalgije preko protesta i bunta do sarkastičkog prezira i grča pred činjenicom da rođeni sinovi, i sami robovi, brišu ime svoje zemlje za volju tuđinca. Jeziva u kristalnoj čistoći doživljaja i izraza, fakturom stiha i ritma kao iz mramora isklesana, a krikom pjesnika i požrtvovnošću njegovom do suza dirljiva i ganutljiva, ova je pjesma, kao što rekosmo, oslobođena svake romantike i svakog emotivnog i jezičnog balasta, i u tom smislu ona je zaista stvaralački datum u razvoju naše rodoljubne poezije, datum uz koji može da stoji samo Kranjčevićeva pjesma »Moj dom«; inspiracijski izvor im je zajednički: »Slobode koje nema, taj o slobodi sanja, // Ah, ponajljepši san«, ali svaka živi u svom glasu, autorski prepoznatljiva, stvaralački neponovljiva. Kranjčevićeva kao slobodan i spontan izraz njegove ničim sputane stvaralačke ličnosti, a Matoševa u discipliniranom stezniku sonetne strukture, što izvire iz njegovih književnoteorijskih preokupacija i uvjerenja da i naš poetski izraz može da dostigne francusku poetsku fakturu kraja stoljeća.

Od učenika tražimo da na tekstu otkriju svijet Matoševih raspoloženja kojima se pjesnik nosi u doživljavanju i spoznavanju tragične sudbine svoje domovine, a otkrivajući svijet Matoševih raspoloženja učenici istodobno otkrivaju i idejni svijet Matoševa soneta i njegovu unutarnju sliku, asocijativnu težinu njegovih motiva, stilsku i kompozicijsku strukturu; otkrivaju, na stilskom planu, promjene u stihu i ritmu, govornu i glazbenu dimenziju Matoševe rečenice, snagu elipse, kontrasta, paralelizma, simetrije, pauze, atributa, izraza. Tako učenici poniru u jezično-stilski sloj pjesme, stvaralačku snagu Matoševe riječi i izvornost njegova ritma, otkrivaju koliko struktura Matoševa stiha i priroda njegova ritma stvaralački izviru iz ideje, slike i raspoloženja što se spontano i naglo radaju i mijenjaju u njegovu ojađenom srcu u dodiru sa stvarnošću. U analizi spomenutih elemenata, ne gubeći iz vida cjelovitost i kompleksnost umjetničkog teksta, možemo krenuti od strofe do strofe, no u isto vrijeme podertavamo sadržajno-idejni i jezično-stilski sloj jer se postupnim spoznavanjem stvarnosti mijenja pjesnikovo raspoloženje, a promjenom pjesnikova raspoloženja i unutarnja struktura stiha i ritma. Tako će učenici u *prvoj strofi* otkriti plastičnu sliku stratišta, objektiviziranu stvarnost Matoševe zemlje, osobni i neponovljivi doživljaj domovine, ružan san, izražen u prvoj strofi statičkim motivima (vješala, uznički zid, crna zločinačka jama), jezovitom slikom gubilišta, »simbola jednog malog naroda, koji je vjekovima oko kolaca, vješala i krvničkih panjeva uporno govorio, da je ovdje, da postoji – a ti krikovi u narodnom bugarenju, u umjetničkoj poeziji, u kerempuhovskom 'galgenhumoru', krikovi pod vješalima, u plamenu lomača, u omči, pod sjekirom – najsuggestivnija su svjedočanstva njegova bictva, njegove egzistencije«,⁶ kako reče Marijan Matković, i to je ono što treba podvući na tematsko-idejnom planu ove pjesme. Tako se ova jezovita vizija logički situira u jedan kontekst tipično našeg balkanskog stoljetnog umiranja i stradanja na ovom

⁶ Isto.

pragu Evrope, što onda vuče za sobom i kontekst evropske politike i odnos Evrope prema nama. Na jezično-stilskom planu Matošev je doživljaj stratišta stvaralački fiksiran eliptičnim rečenicama, čvrstim i postojanim izrazima, kao iz kamena isklesanim stilovima i simbolički naglašenim atributima i imenicama koji jasno sugeriraju i mukotrпно vjekovno stradanje i autorov idejni stav prema tom stradanju. Atributi i imenice, osnovno izražajno sredstvo u prvoj strofi, matoševski su emotivno natopljeni crnim raspoloženjem i jasnim rodoljubnim opredjeljenjem. To što se događa s njegovom domovinom duboko je nemoralno i nenormalno.

U drugoj strofi, uz lirsku kantilenu bolnog prisjećanja na njemu tako dragu i prepoznatljivu osobu, koju sada vidi pred sobom, i to obješenu, javlja se gorko-ironična spoznaja o osobnoj i narodnoj sudbini: »Na lijepo mjesto zaveo me put . . .«.

U trećoj strofi, učenici će još jednom doživjeti ljepotu Matoševa patriotizma, snagu Matoševa bunta, pjesnikovu odlučnost i potrebu da se žrtvuje za svoju domovinu koja mu je na emigrantskim životnim stazama, kroz daleke vidike i putove, postala jedini smisao života i moralni zakon življenja. Na stilskom planu sonetne strukture ritam se u ovoj strofi mijenja, u službi je Matoševe akcije, teče brže, postaje izraz pjesnikove odlučnosti, ritmički i srokovno tako sugestivno izražene u aoristnim oblicima: skočih, smočih.

U četvrtoj strofi pjesnikovo tragično raspoloženje raste do očaja i kletve spoznajom da rođeni sinovi – za volju tuđinca – ruše svoju zemlju, što je odredilo i ritam i prirodu Matoševe rečenice u ovoj strofi, koja je u gramatičkom smislu složena, ali rasponom svojih unutarnjih dijelova stilski afektivna, ritmički uznemirena i misaono naglašena do lucidne spoznaje i očajničke geste.

Sinteza

Jezovitost vizije, unutarnji kontrasti, grobljanska atmosfera, sukob sna i jave, emocionalno angažiranje i kritička kontrola zanosa, bunt i protest pjesnika koji postaje svijest i savjest vremena, sve to daje dramski karakter ovoj stravičnoj viziji koja nije usamljena u njegovu djelu već organski izvire iz šireg baladičnog ritma koji bitno karakterizira sve Matoševe rodoljubne uzlete i padove.

II. Drugi blok-sat prve nastavne situacije

Nakon analitičko-interpretacijskog zahvata u pjesmu »1909.« učenike pokrećemo na nove istraživačke zadatke. *Ističemo misao o idejnom i stilskom jedinstvu Matoševa djela, misao koju smo podcrtavali i u toku interpretacije pjesme »1909.«*

Nastavnikova obavijest u funkciji poticaja
(stvaranje problemske situacije i definiranje problema – teze)

Matoševo je djelo jedinstveno svojim svijetom simbola, simbolske motivike, raspoloženja, misli, slika. Kad je riječ o njegovim rodoljubnim tekstovima, ono izvire iz jedinstvene Matoševe doživljajnosti kako društva i vremena tako isto i svog osobnog položaja čovjeka i stvaraoca u tom društvu i vremenu pa se gotovo za svaku njegovu pjesmu može naći predložak u njegovu bogatom proznom opusu, pripovjednoj, feljtonskoj, putopisnoj i kritičko-esejističkoj prozi.

Poslušajmo što o tom jedinstvu kaže Ivo Frangeš:

»Svaki poznavalac Matoševe umjetnosti zapazio je intimnu povezanost njegovih tekstova, jedinstvo njihova inspiraciona vrela. I Matošev primjer pokazuje kako je oštro odvajanje takozvane proze od takozvane poezije zapravo samovoljan akt; štaviše, kod Matoša je to jedinstvo protegnuto na sve dijelove njegove aktivnosti: motivi i doživljaji izraženi u novelama nalazili su, kasnije, mjesta u stihovima; situacije i događaji, koji su stvorili sadržaje Matoševih feljtona i novinskih članaka, susreću se i u novelama i u pjesmama, čak i u kritikama Matoševim . . . Još jedan dokaz u prilog tvrdnji da se umjetničko stvaranje može 'identificirati' upravo na temelju intimne kohezije koja nužno vlada u cjelini što se zove pjesnički opus«. ⁷

Ovom je najavom stvorena i problemska situacija i definiran problem istraživanja: *Djelo je Matoševo tematski-idejno i jezično-stilski jedinstveno*, izvire iz jedinstvenog inspiracijskog vrela, pa su mu stihovani i prozni tekstovi intimno povezani svijetom misli, raspoloženja, motiva, sličnih ili istih situacija pa gotovo da nema ni jedne Matoševe rodoljubne pjesme za koju ne bismo našli prozni predložak u njegovoj bogatoj putopisnoj i feljtonskoj prozi, književnim kritikama, člancima i esejima. Nakon što smo još jednom podcrtali tezu, koju će učenici istraživačkim rezultatima potvrditi ili odbaciti, radi preglednosti zadataka i problema koje učenici moraju istraživati i rješavati, na ploči (ili nastavnim listićima) ispisujemo pjesme a uz njih, u zagradi, feljtonske i putopisne tekstove u kojima će naći predloške za onaj svijet misli, raspoloženja, motiva i slika što su se lirski zgusnuto zaustavili i oblikovali u pjesmama Matoševim.

Ispisujemo na ploči (ili nastavnim listićima):

»Kod kuće«, »Tuga Vidika«, »U travi« (»Kod kuće«, *SD*, IV, 27-46; »Iz Samobora«, *SD*, IV, 97-107; »Campus nobilium«, *SD*, XI, 245-253), »Zvono« (»Sudbina jednog seoskog zvona«, *SD*, XV, 65-67), »Per pedes

⁷ Ivo Frangeš, »Stil Matoševe novelistike«, *Studije i eseji*, Naprijed, Zagreb 1967, str. 131-132.

ap.« (»Ferije«, *SD*, XV, 33-36; »Pismo Aleksiju«, *SD*, XV, 40-43), »Stara pjesma« (»Zagreb i Zagrebi«, *SD*, V, 175-180), »1909.« (»Domaće ognjište«, *SD*, VI, 41-44; »Hrvatska misao«, *SD*, XV, 166-170), »Epital bez trofeja« (»Kod kuće«, *SD*, IV, 27-46; »Predgovor Izabranim pjesmama dr. Ante Kovačića«, *SD*, VI, 178-181), »Gnijezdo bez sokola«, »Pri sv. kralju« (»Zagreb i Zagrebi«, *SD*, V, 175-180), »Mora« (»Zeleni demon«, *SD*, V, 154-156).

Razumije se da u ovakvom poslu ni u jednom trenutku ne smijemo biti uskogrudni, sapeti, dogmatični, jer bi to bila najveća pogreška kad bismo jednog antidogmatskog Matoša dogmatski prihvatili, mjerili, tumačili. Iz pedagoško-didaktičkih razloga ponudili smo jedan nužan izbor tekstova da bismo postigli istraživačke ciljeve, a u stvari svaka njegova rodoljubna pjesma široko izvire iz sveukupnih Matoševih rodoljubnih preokupacija, pa tako, primjera radi, njegova »Stara pjesma« izvire iz svakidašnje Matoševe tinovske jadikovke nad društvenom i kulturnom mizerijom rodnoga mu grada i vremena, i prisutna je gotovo u svim njegovim feljtonsko-polemničkim tekstovima, a pjesme »Tuga vidika«, »Kod kuće« i »U travi« imaju opet predložke u svim Matoševim putopisima, i u tom smislu treba šire i slobodnije gledati na istraživanja i komparativna uspoređivanja stihovanih i proznih tekstova što su ih učenici dobili s ciljem da svojim rezultatima argumentirano potvrde ili odbace spomenutu tezu o idejnom i stilskom jedinstvu Matoševa opusa:

Učenici kompariraju pjesme i navedene prozne tekstove i nalaze da pjesme »Kod kuće«, »Tuga vidika« i »U travi« i stilski i idejno izvire iz Matoševe putopisne proze; npr., za pjesmu »U travi« nalaze gotovo identičan prozni obrazac u putopisnom tekstu »Campus nobilium«.

»U travi«:

Živa zvijezda s vedrog neba ševa
Truni biser pjesme prašnim putima,
Žito šuši, bijeli oblak snijeva,
Kukci zuje među cvijetim žutima.

Hrvatska, oj to su tvoji glasi . . .

»Campus nobilium«:

Nad poljem i selom – visoko se krilila
ševa, a modro nebo pozdravljaše zemlju
drobnim biserjem njenog rajskog, čistog
cvrkuta. Stare kurije, starodrevno polje
i modri bedem poznatog gorja, u daljini
bijela zamagljenost dragog i morskog Zagreba.
Naše tlo, naš zrak, naše cvijeće, naše sunce.
Duša se diže u modre daljine za ševom
i pjesmom:
Hrvatska!

(»Campus nobilium«, *SD*, XI, 245)

U feljtonu »Hrvatska misao«, kad Matoš raspravlja o patriotizmu kao kategoriji etičkog i moralnog, on u isto vrijeme daje i svoju viziju Hrvatske u kojoj se nalaze bitni elementi doživljaja kasnije pjesme »1909.«. Učenici će to zapaziti, otkriti, zabilježiti: »Hrvatska je drago biće«, kaže Matoš, »s ogledalom u duši našoj, i dok su je naši stari gledali, kao Štoos, u liku propale, mučeničke kraljice, propale gospođe bez krune i bez blaga, mi demokrate ju zamišljamo kao plemenitu i sirotu gospođicu . . . građanku seoskog roda, zdrave duše i nepokvarenog tijela. Ona je siromašna i idealna kao študentica ili rodoljubiva hrvatska učiteljica, ali duh ne može zamisliti ideala dostojnijeg za naš život i za našu smrt.« (»Hrvatska misao«, *SD*, XV, 167)

A u pjesmi »1909.« nalazi se upravo takva vizija žene, simbol Hrvatske (žena u lađanjskom skutu, očima slična nekoj krasnoj dami, dakle duhom veličajna, profinjena kao i u feljtonu – plemenite duše, životni smisao i sudbina pjesnika).

U feljtonu »Zagreb i Zagrebi« učenici će otkriti Matošev odnos prema hrvatskoj povijesti, tradiciji, otkrit će predložak iz kojega zrači Matoševa ljubav prema Griču, »gnijezdu bez sokola«, ali akumuliranoj energiji prošlosti koja poticajno djeluje na razvoj moći suvremenikā i stvaralački na pjesnika. Iz te energije, osjećanja tradicije rodile su se pjesme »Gnijezdo bez sokola« i »Pri sv. kralju«. Jednako će u feljtonu »Zagreb i zagrebi« pronaći raspoloženja iz kojih se rodila »Stara pjesma« itd., itd., a da i ne govorimo koliko je pjesma »Epitaf bez trofeja« organski dio one Matoševe feljtonsko-kritičke proze u kojoj je impresionistički živo a kritički oštro znao izvući tragiku nadarenih i vidovitih pojedinaca u sverazornom vremenu koje nije imalo duha i sluha da ih prihvati i shvati (Kumičić, Kranjčević, Kovačić, Starčević i dr.).

Poput Kranjčevića »najveći pjesnik hrvatske energije«, »glas svih hrvatskih opozicija«, pjesnik revolta, pjesnik slobode i moralnog oslobođenja, požrtvovanja i rada, poštovalac veličina i strastveni mrzitelj duhovnih praznina, gušeci se do grla u političkom i duhovnom ropstvu žalosne hrvatske stvarnosti svoga vremena, gutajući zagrebačke klevete i uvrede, Matoš je znao za omladinu vezati svoje ideale i u omladini naći srodne duše i sirotane kao što je i sam bio. Omladini je posvetio pjesmu »Per pedes ap.«, za siromašnog hrvatskog školarca, daka Grabancijaša, znao je vezati izgubljene iluzije, budućnost naroda pa je o njemu izrekao i napisao, osim spomenute pjesme, mnogo zanosnih redaka: »Kao tvoj ruski i poljački brat, budi ti, dragi moj Grabancijašu, glas i savjest tvoga plemena . . . « (»Ferije«, *SD*, XV, 36).

Mi smo učenicima ponudili samo dva primjera, no i to je dovoljno da osmisle genezu i ideju pjesme »Per pedes ap.« u kontekstu Matoševa opusa i osjete bezgranično Matoševo povjerenje u idealizam mladosti, snagu i energiju omladine kojoj Matoš pridaje povijesno značenje u oslobođenju naroda.

A u feljtonu »Zeleni demon«, koji je pun jezovitih motiva, demonske, grobljanske atmosfere, učenici će se naći na izvoru slika, raspoloženja i ritma iz kojega se rodila i njegova baladična »Mòra«: »Ležiš tako, glavoboljan, crvotočne duše kao Pepelnica, kao modri ponedjeljak; kao živ paket od kajanja, kajinskog osjećanja, gledaš – što reko Pjesnik – sam sebe žutog, skršenog, ubijenog, na odru vlastite volje, a platno na starom divanu se miče i miče, sa zidova se javljaju užasne glave i stravične, netopirske figure, zeleni demon pretvara zrak u mučilište, buni proti osamljenoj, zakrvavljenoj duši okolnu strašnu materiju, i pepeo, mrak i drhtanje smrti pada na te kao vulkanski zagušljivi prah na pompejansku rujnu orgiju, kao smrt, prokletstvo i očajni hropac na žute, proklete ulice Sodome i Gomore, gradove smrti i grizodušja. Kuda god se okreneš, zeleni demon zabija u te čavle zelenih, demonskih svojih očiju. Užasnut i uplašen sklopiš vjeđe, ali zeleni demon uvukao ti se u krv, u dušu, u kosti, pa urla kroz bijedni mozak kao orkan, pišti u ušima kao sve svjetske grozne histerije, peče kao sedam smrtnih grijeha u žilama, u krvi bjesni kao lava . . . « (»Zeleni demon«, SD, V, 154).

Ovako uspoređeni i argumentirano osmišljeni Matoševi i stihovani i prozni tekstovi govore u dubokoj unutaršnjoj koheziji Matoševa opusa, bez obzira na formu u kojoj su napisani i bez obzira na vrijeme kada su nastali. Do ovih spoznaja i zaključaka učenici će sami doći osobnim istraživačkim naporima koji se u potpunosti mogu provesti samo u izbornoj nastavi koja nije strogo ograničena vremenom.⁸

Istraživanja prirode Matoševe simbolike

Nakon što smo spoznali istinu o idejnom i stilskom, doživljajnom jedinstvu Matoševa djela, otkrivajući u njegovoj feljtonskoj, putopisnoj prozi i poeziji gotovo isti svijet preokupacija, misli, raspoloženja, motiva, slika, jezičnih i stilskih odlika, stavljamo učenike pred nove problemsko-istraživačke zadatke, stvaramo nove problemske situacije i definiramo nove istraživačke probleme.

⁸ Pa kad već govorimo o intimnoj povezanosti Matoševih rodoljubnih tekstova, kažimo i to da je i njegova ljubavna poezija vezana za jedinstvo inspiracionog vrela, za doživljaj žene kao poezije, sna i sreće – ljepote. Tako u »Tajanstvenoj ruži« ona je »duše jeka«, čijim bićem »struje sveti gajevi«, u »Serenadi« »slatka nježnost slavujeve pjesme«, »kao zvijezda, visoko sama«, u »Relikvijama« biblijska Sarona, u »Poznatoj neznanki« ona »čezne kako čeznu viši stvorovi« pa dalje u »Lamentacijama« »balzam duše, rosa vječnosti«, »slatka Psiha«, u »Čarobnoj fruli« »slatko dijete«, a u »Djevojčici mjesto igračke« njena duša sveta još ne zna »kako zборе zrela ljeta«. Takvoj ženi posvećene su još pjesme »U vrtu«, »Jednoj i jedinjoj«, »Mistični sonet«, »Samotna ljubav«, pa, posredno, i »Srodnost«, i »Maćuhica« i druge. Između nje i ljepote, ljubavi i sreće, sna i zanosa, može se povući znak jednakosti u svim njegovim lirski nadahnutim i stihovanim i proznim tekstovima pa nas i ta strana Matoševa djela i Matoševa prirode upućuje na jedinstven izvor inspiracije, na sanjarsko stanje Matoševa duha, što sve može biti zahvalna tema istraživanja u okviru problemsko-stvaralačkog sustava izborne nastave.

Nastavnikova obavjest u funkciji istraživačkih poticaja

Interpretirali smo pjesmu »1909.« u kojoj smo otkrili Matoševu impresionističku prirodu i Matošev simbolistički doživljaj domovine kao žene, majke. Lični doživljaj domovine, simbolska slika, originalna i matoševski prepoznatljiva, misaona i emotivna atmosfera što se rodila iz »ružnog sna«, stravične i mračne vizije stratišta, raspon raspoloženja i ritma, izraz konkretiziran kroz njegova čula, stradanje, ljubav, parnasovsko-simbolistička dimenzija njegove sonetne strukture, sve je to duboko novo i hrvatskoj rodoljubnoj lirici do Matoševe pojave nepoznato, sve mu to daje posebno, izdvojeno mjesto u razvoju naše rodoljubne lirike uopće. Jer Matoš nije prihvatio simbolizam kao program, već kao osobni pogled na svijet, kao jedino mogući pjesnički doživljaj svijeta da se uhvate i stvaralački dožive njegove najdublje tajne, veze i analogije što postoje »između života naše duše i sjajnih zvijezda nebeskih«. Simbolistički doživljavati život i svijet za Matoša znači najdublje osmisliti svoje ljudsko i pjesničko poslanstvo, najuniverzalnije ući u tajne materije i duha, čovjeka i kozmosa, trenutka i vječnosti, detalja i cjeline, a sve to prožeto metaforičkom analogijom po zakonu uzroka i posljedica, sličnosti i srodnosti, stopljeno u jedan viši i duboki sklad koji nije samo prisutan između ideje i predmeta, već i između doživljaja i realizacije u riječi, boji, zvuku, liniji, pokretu, harmoniji, najdražoj riječi A. G. Matoša. Bodlerovski rečeno, pjesnik je tu da te veze i uzročnosti stvaralački odgoneta, razrješava, otkriva, sugerira, da ih pjesnički oblikuje čarobnom sugestijom riječi pa od Baudelairea preuzima simboličku poetiku, teoriju suglasja i analogije, od Verlainea misao »muzika iznad svega«, od Rimbauda boju vokala, od Barrèsa pejzaž-filozofiju i kult energije, kult zemlje, prošlosti. Jest, na poetici Baudelairea, Verlainea, Rimbauda i Barrèsa Matoš gradi svoj pogled na svijet, stvara svoju poeziju i simboličku poetiku, koristeći se njihovim idejama i pogledima, ali ne ropski, imitatorski, programski, već više u skladu sa svojim stvaralačkim nervom i temperamentom, kreativno, kako to znadu i mogu samo pravi, istinski umjetnici. Koristeći se simboličkom poetikom Baudelairea, Verlainea i Rimbauda, posebno njezinom sintestetijskom dimenzijom, Matoš je postao mag novog senzibiliteta i novog pjesničkog jezika u hrvatskoj književnosti.

Definiranje teze

Simbolsko doživljavanje svijeta bitno karakterizira stvaralački dio Matoševa opusa pa mu je i poezija rodoljubna duboko simbolska. Pročitajte tiho sljedeće Matoševe pjesme: »Kod kuće«, »Per pedes ap.«, »Stara pjesma«, »1909.«, »Jesenje veče«, »U travu«, »Pri sv. kralju«, »Epitaf bez trofeja«, »Gnijezdo bez sokola«, »Čuvar«, »Notturmo«, »Gospa Marija«.

Pročitajte tiho spomenute pjesme, istražite njihov svijet simbola, pokušajte ih otkriti, odgonetnuti, objasniti i osmisliti njihovo značenje u kontekstu Matoševih ljudskih nemira i rodoljubnih preokupacija koji su simbolici njegovoj dali smisao i žar poezije i svojim rezultatima argumentirano

potvrdite ili oborite tezu o Matoševoj poeziji kao duboko simboličkoj poeziji, o simboličkoj prirodi Matoševe poezije.

Učenici tiho čitaju pjesme, uočavaju, istražuju, podcrtavaju i osmišljavaju smisao Matoševe simbolike, izdvajaju simboličke slike u svoje bilježnice ili za ovakva istraživanja posebno pripremljene nastavne listiće, s naznakom pjesme kojoj simboličke slike pripadaju. Očekujemo da neće svi učenici jednako dešifrirati Matoševu simboliku, simboličko značenje pojedinih motiva i slika, pjesama, osjetiti njihovu misaonu težinu, dati ista rješenja, pravilne odgovore, pa će kod oglašavanja rezultata biti potrebna naša intervencija, morat ćemo svojim komentarima, objašnjenjima, sugestijama dati pravo mjesto spornim problemima. Tako će učenici sami spoznati da je Matoš kao stvaralac simbolist, da je simbolikom svojom ljudski i stvaralački duboko uznemiren i iskreno vezan za život svoje nacije, jednako za njenu prošlost kao i za njenu sadašnjost. Otkrit će da Matoš misli i osjeća kroz simbole, nadalje, da mu je simbol uvijek matoševski individualan, stvaralački impresivan, sugestivna slika doživljaja, ideje, i da je, što je posebno važno, povijesno, nacionalno determiniran, što poeziji njegovoj daje izrazito socijalni i rodoljubni karakter.

Očekujemo da će učenici spoznati, otkriti, osmisлити slijedeće simbole: *zvono* – simbol kobi, ali u isto vrijeme i pobune, trube, bune protiv mrskosti prilika («Kod kuće», «Zvono»); «*Grabancijaš*, stari, slavni dak» – simbol nade i budućnosti narodne («Per pedes ap.»); uska varoš – simbol neizmjereno glupe perspektive, uskoće koja podrezuje misao, simbol otrovne društvene i političke klime Matoševa vremena koja je Matoša Evropejca danomice lomila, grčila i razapinjala na križ svojih sitnih strančarskih i grupaških egoizama, a kojima je Matoš s toliko prezira i poštenja odolijevao («Stara pjesma»); *žena*, *majka* – simbol domovine, Hrvatske («1909», «Pri sv. kralju», «Gospa Marija»); *jablan* – simbol gorde veličajnosti, duhovne vertikale, uspravnosti, života, otpora, suprotstavljanja u sveopćem mraku umiranja, smrti, što ne može da nas ne asociira na Matoša i njegovu sudbinu u vremenu-nevremenu («Jesenje veče»); *pejzaž hrvatski* – simbol duše hrvatske («U travi»); *križ* – simbol životnih nevolja i stradanja njegove Krocije, stradanja nacije («Pri sv. kralju»); *Kvaternik* – simbol muškosti, karakternosti, moralne snage («Epitaf bez trofeja»); *orao* – simbol slobode, duhovnih visina i širina («Gnijezdo bez sokola»); *pas čuvar* – simbol vjernosti, branilac domovine, roda, i to u trenutku sveopće izdaje i pada nacije («Čuvar»); ona *željeznica* koju »guta već daljina« – simbol odlaska, nestajanja, slutnje osobne i narodne kobi («Notturmo»).

Nakon što smo na zadanim pjesničkim tekstovima istražili, utvrdili i osmislili Matošev svijet simbola, saslušali rezultate i izvršili korekcije, i to ne samo u kontekstu Matoševih rodoljubnih pjesama već i šire u kontekstu Matoševih rodoljubnih preokupacija uopće, završavamo prva četiri nastavna sata odnosno prvu nastavnu situaciju zaključujući učenička istraživanja i sažimajući njihove spoznaje sljedećim riječima: U prvoj nastavnoj situaciji, u dva blok-sata, utvrdili smo da je najautentičnija biografija A. G. Matoša

njegovo djelo i da je poznavanje Matoševa života bitni preduvjet da bi se dublje doživjela i osmislila njegova pjesnička riječ; interpretirali smo pjesmu »1909.« i zaronili u bogatu Matoševu doživljajnost domovine i tajnu Matoševa pjesničkog izraza po kojemu i u kojem živi kao nova lirski vrijednost u svijetu naše rodoljubne lirske tradicije; otkrili smo i spoznali da je Matoševa rodoljubna lirika u idejno-sadržajnom i jezično-stilskom smislu organski vezana za njegov opus; istražili smo prirodu Matoševu simbolike i otkrili da mu je simbol izraz modernog duševnog nastrojenja, originalan i individualan, ali istovremeno i nacionalno i povijesno determiniran; spoznali smo da je poezija njegova prezasićena simbolima: slika u cjelini, ali i svaki detalj unutar slike, svaka riječ, svaki izraz, motiv, pojam, sve može da ima dublje, simboličko značenje u Matoševim pjesničkim vizijama, no to ne vrijedi samo za njegove pjesme (i rodoljubne i intimne) već i za prozni dio stvaralačkog opusa, za Matoševu pripovijetke i putopise: »Tko da odgonetne poruku što nam je pružaju čari lijepe naše domovine! Tko da pročita nauk prošlosti izmučen u urvinama Omišlja, Kraljevice, Knina, Trsata . . . « (»Lijepa naša domovina«, *SD*, IV, 296), simbolički intonira Matoš svoj osnovni stvaralački problem prema rođenoj zemlji, i ako apstrahiramo iz njegova opusa žučljive obračune i polemike što ih je vodio s mediokritetima i »autoritetima«, teško da što ostaje što ne bi imalo dublje, simboličko značenje.

I na kraju drugog blok-sata stvaramo novu problemsku situaciju vezanu za nove istraživačke i stvaralačke zadatke što će ih učenici samostalno i individualno obaviti djelomično kod kuće a djelomično u školi. U naredna dva blok-sata interpretacijsko-analitičkim i problemsko-stvaralačkim zahvatom u Matoševu pejzažne tekstove, putopise i pjesmu »Kod kuće«, Matoševa pejzažno-rodoljubna poezija istraživat će se u kontekstu njegove simboličke poetike i njegova shvaćanja pejzaža kao duševnog stanja, što uključuje u sebi bodlerovsku, baresovsku, remboovsku i verlenovsku dimenziju evropskog simbolizma u njegovu djelu; na književnopovijesnom planu Matoševa pejzažna poezija promatrat će se u kontekstu pejzažne tradicije hrvatske književnosti 19. stoljeća i u paraleli: rodoljubna tradicija 19. stoljeća i A. G. Matoš a na književnoteorijskom planu u jednoj narednoj nastavnoj situaciji istraživanja se mogu proširiti na odnos između Matoševu poetike i Matoševu poezije i pokazati koliko je Matoš slijedio a koliko po crti stvaranja prevladavao svoje teorijske poglede na strukturu soneta, prirodu stiha i ritma, vrijednost rime i pjesničkog jezika.

*Mladen Dorkin: MATOŠ'S PATRIOTIC POETRY IN THE INTERPRETATIVE
ANALYTICAL AND PROBLEM POSING - CREATIVE SYSTEM OF OPTICAL
COURSES - PART I*

(One of the possible methods of approach in preparing
pupils for reading Matoš's texts and interpreting
his patriotic poetry)

Summary

In this part of the article the author points to what extent is Matoš's lyrical poetry a suitable text on which, in the optional courses in the secondary school, research can be carried out both in the context of poetry itself and in the context of the poet's literary output. Using interpretative-analytical and problem posing-creative approach to Matoš's texts (his literary criticism, sketches, travels and poetic texts) the author offers one of the possible methods of bringing the pupils, by study, to the realization of the ideologic-textual and language-stylistic interrelation of Matoš's prose and poetry, a deep cohesion of his literary work, on one side and the symbolic nature of everything Matoš has written, on the other.